

MÉCSLÁNG

A Kovács Lajos rajza nyomán készült L. Noeli-litográfia, amelynek részlete látható Szóts István 1987-ben megjelent forgatókönyvének — *G. B. L. Gróf Batthyány Lajos főbenjáró pere és vértanúsága* — hátoldalán, féltérdre ereszkedve mutatja a 140 évvel ezelőtt, 1848. március 17-én ki-nevezett miniszterelnökünket. Jobb karját testétől feszesen eltartja, mintegy fehér mellényes mellkasát feltárva a néhány méterre álló kivégzőosztag előtt, bal karja pedig bal térdén nyugszik. A látvány határozottan eltér a hasonló helyzetek ábrázolásától, és összeilleszthetetlennek tetszik az 1848–49-es szabadságharc vértanú hőseinek képzeletünkben élő magatartásával is. Vagy akkoriban letérdeltették a golyó általi halálraítélteket? A magamfajta tollforgató többnyire járatlan a kivégzés módját meghatározó előírásokban, legföljebb Örkény István egyperces novelláját idézheti. A *Kivégzési szabályzat*ban a következő áll: „Ha az ítéletet agyonlövés által hajtják végre . . . Az elítéltnak le kell térdelnie . . . A 4 kirendelt ember előlép, fegyverét zajtalanul kész helyzetbe teszi, és halkan olyan közel lép az elítélthez, amint ez az elítélt megérintése nélkül csak lehetséges.” Hát ezért nem halhatott meg állva az első felelős magyar kormány miniszterelnöke? Nos, valószínű, hogy a „kivégzési szabályzat” adja az

„egyszerű”, „kézenfekvő” magyarázatot, ám mégis lehetetlen, hogy ugyanakkor ne jussanak eszünkbe a börtönbe vetett Batthyány életének utolsó napjai. Batthyány, aki nem a haláltól félt, hanem attól irtózott, hogy „kórral, rándulás nélkül kell eltűnie a hóhér kezét”, mindenképpen el akarta kerülni a megalázó akasztást, és méregért könyörgött feleségének. Batthyánné nem tudott mérget szerezni, az utolsó órákban azonban sikerült egy kisméretű tört becsempésznie férjéhez. „A nyakseb 7 cm mély” — áll az orvosi leletben —, „ha csak egy fél centiméterrel is mélyebbre szúr, a halál azonnal bekövetkezik . . . De a tör pengéje rövid volt és az első dőféskor a szív táján, az egyik bordán a hegye begörbült, s ezáltal még használhatatlannabbá vált . . . nem tudta (t. i. Batthyány) a főereket átmeteszeni, csupán a gégeér néhány oldalágát sértette meg, s a bal-karon és a mell középpontján, a szív közelében tudott sebe-

Batthyány Lajos kivégzése
1849. október 6-án

L. Noeli litográfija

ket ejteni, de ezek is nagy vérvesztést okoztak. Valószínű, hogy a halálraítélt rövid időre eszméletét veszthette, és a vérvesztés miatt nagyon legyöngült.” Látható: Batthyány állapota a titokban és egyetlen hangos szó nélkül végrehajtott öngyilkossági kísérlet után rendkívül súlyos volt. Ezért javaslat született, hogy a kivégzést halasszák addigra, míg sebeitől fölépül. Csakhogy ez szemben állt a hatalom akaratával; Haynau egyenesen parancsba adta, hogy a kivégzést október 6-án, Latour gróf meggyilkolásának évfordulóján kell végrehajtani. Johann Kempen altábornagyot nem hatotta meg sem Batthyány állapota, sem az orvosi jelentés, csupán a körülmények kényszerítő hatására — miniszterelnökünket hordágyon kellett volna a vesztőhelyre vinni, s erőszakkal felemelni a bitóra — a kivégzés módját változtatta meg lőpor és golyó általi halálra. Igen, az eróppant vérvesztést szenvedett Batthyánnak le kellett térdelnie a kivégzőosztag tagjai előtt, akik a justizmorddal egyenlő ítélet felolvasása után — mondhatnánk mást? — bestiálisan meg-

gyilkolták. A szabályzat az szabályzat, a megtorlás az megtorlás.

A kivégzést ábrázoló litográfia többnyire közismert, Batthyány életének eseményei azonban jóval kevésbé (ide értve az utolsó napok történetét is). Szóts István őszintén bevallja, hogy a Batthyány-forgatókönyv megírására jórészt az a személyes tapasztalat indította, hogy a fiatalok mennyire nem ismerik (mennyire nem ismerhetik) Batthyány életét. A forgatókönyv persze nem történelmi életrajz. Jóllehet Szóts számos, kevésbé köz tudott tény, eseményt sorakoztat föl, műve nem kronologikus rendben előadott életpályafoglalata. Címéhez híven, közvetlenül, Batthyány perét és halálát idézi föl, feltehetően azért, mert — amint ez a forgatókönyvből kiolvasható —, gondolat- és képzeletvilágát mindenekelőtt Batthyány magatartása és az ellene lefolytatott koncepció per „természet” közötti dráma izgatta legjobban. Szóts ugyanis nem úgy akarja a történeti ismeret hiányt pótolni, hogy azok közlésével hívja föl a figyelmet fontosságukra, hanem — a

maga sajátos eszközeivel — egy megismerésükre irányuló belső készletet, igényt szeretne ébreszteni. A forgatókönyv olvasása után nem egyszerűen azért szeretnénk többet tudni Batthyányról, mert rádöbbenünk, hogy milyen kevésbé ismerjük a 42 évesen kivégzett miniszterelnököt, hanem azért, mert a szerző érdekeltté tesz bennünket abban, hogy jobban megismerjük cselekedeteinek, viselkedésének mozgatórugóit. A történeti stúdiumokkal megalapozott forgatókönyv a ma olvasóhoz (a leendő film mai nézőjéhez) fordul, gondolati kisugárzásával eleven és átélhető példává hevíti az egykori drámát. Szóts, aki, ha jól olvasom, mint egykor az esztergomi királyi palota egyszerű francia és magyar mesterei, „beleopta magát” művébe (a kivégzési jelenet után, a pesti utcák egyik ablakában reszkető kezű, barázdált arcú öregember gyűjt mécses) nem von le tanulságokat; megidézően az utolsó napok stációit, az események elfedte belső logikát fedeztetni föl velünk. Nem, nem akar új Batthyány-képet festeni, nem kér történelmi „kiigazítást”, sőt rehabilitációért sem folyamodik. A forgatókönyv lapjairól az a Batthyány Lajos lép elé, akinek rendíthetetlen meggyőződése, hogy aki nemzete szabadságáért harcol, annak a tényeket elismerni, az adott szót megtartani, a jogot tisztelni szent kötelessége. Minden körülmények között. Igen, Batthyány mintha túlon túl sokáig hinne abban, hogy a hatalom (is) betartja a „játékszabályokat”. Ám amikor az osztrákok levetik álarukat, már késő. (Rendszerint késő.) De tehetne-e mást? Olyat és úgy, hogy közben ne veszítse meggyőződését és önbecsülését? „Azért kell meghalnom” — írja utolsó, feleségéhez írt levelében —, „mert a törvény és a királyi eskü volt zsinórmértékem; sem jobbra, sem balra nem hagytam magam visszaélésre elragadtatni. Viam meam persecutus sum — ezért ölte meg engem.” Szóts István forgatókönyve nemcsak a meggyőződés, a becsület drámája, hanem a lojalitásé is. Pontosabban: egymásba fonódó, porciózhatatlan kapcsolatokra vonatkoznak — ki nem mondott — igazi kérdései.

Tudjuk, hogy Batthyány Lajos pere nem az első és az utolsó jelentős per történelmünkben. S hogy a történelem „megtanított” bennünket arra, hogy nemegyszer bekövetkezik az, amiről azt gondoltuk: lehetetlen. Hisz ki gondolta volna azt, hogy az első felelős magyar kormány miniszterelnökének le kell majd térdelnie a három vadász-katona, Lakits János, Weber Pál és Warde Ágost puskái elé. Mégsem tudunk olyan modernek, tapasztaltak és kiműveltek lenni, hogy ne halljuk — Szóts szavaival —, „az elnémított mártírok üzenetét”. Talán azért sem, mert időnként egy-egy művészi alkotás, jelen esetben egy forgatókönyv, felerősíti, ismét jól hallhatóvá teszi. Ezért is lenne jó, ha mielőbb a moziban is találkozhatnánk a „főbenjáró per” hőisével és más szereplőivel. Balázs Béla az *Emberek a havason* és az *Ének a búzamezőkről* rendezőjét tartotta Radványi Géza mellett a kor legtehetségesebb magyar filmrendezőjének, forgatókönyvírójának. Az 1848-49-es szabadságharcról tervezett forgatókönyvének rendezőjéül is őt szeretne volna megnyerni. E mostani, évtizedek múltán írt forgatókönyv (is) igazolja Balázs Bélát. Mindezenre a filmgyár nem panaszkodhat, hogy nincs forgatásra való, kész „alapanyaga”. Addig is, míg meg nem kezdődik a remélt forgatás, elgondolkozhatunk e forgatókönyv ki nem mondott kérdésein. G. B. L. áll a címlapján, miként annak a hatalmas iratsomónak a tetején állott, amelynek alapján 1932-ben Károlyi Árpád a periratokat közzétette; s miként a ferences rendiek pesti zárdájának sírboltjában, a kripta belső részének bal oldalán, amely „rejtékelyről” Batthyány Lajos holttestét gyászokocsira rakták, s halála után húsz évvel, 1870. június 9-én ünnepi gyászpompával a Kerepesi temetőbe vitték. A gyászmenetben ott lépdelt Deák Ferenc is. és kissé hátrább Táncsics Mihály. Vajon mi kavargott az ő lelkükben?

(Szóts István: *G. B. L. Gróf Batthyány Lajos főbenjáró pere és vértanúsága. Bp. 1987. Magvető. 252 o.*)

ZALÁN VINCE

CONTENTS

László Márton: Empathic Décor (<i>Berlin, Alexanderplatz</i> , dir. R. W. Fassbinder)	2
Klaus Eder: Why All the Furor over Franz Biberkopf? (<i>Fassbinder interview</i> , 1980)	6
Miklós Györffy: Joint Stock Company of Screenplay Writers (<i>Interview with Michael Töteberg</i>)	8
Zsolt Papp: The Subjective Factor (<i>Helke Sander and the West German '68</i>)	11
During West German Film Week in Budapest, they showed Fassbinder's most important film from his last period, <i>Berlin, Alexanderplatz</i> . Our compilation deals with this fifteen-hour film, and with Helke Sander's <i>Der subjektive Faktor</i> . Zsolt Papp's essay on the leftist movement in West Germany was prompted by this film.	

Vince Zalán: Peter and Paul <i>In Keeping with the Law</i> , dir. Gyula Gulyás and János Gulyás)	16
Gusztáv Schubert: At the End of the Iron Age (<i>In a Wise</i> , dir. Tamás Almási)	18
Ágnes Koltai: Curving Corridors (<i>Cry and Cry Again</i> , dir Zsolt Kézdi-Kovács)	20

NEW WAVES IN EUROPE

Zoltán Arday: The Eight Years of the Cat (<i>The Czechoslovakian cinema</i>)	
In the present installment of our series on the great period of European film stretching between 1958 and 1970, we now focus on the Czechoslovakian cinema of the Sixties.	
Vera Chytilová—Boleslav Polivka: The Court Jester and the Queen (<i>Excerpts from a script</i>)	29

FESTIVALS

András Fáber: What is the Wind Bringing Along? (<i>Nantes</i>)	36
Gabriella Székely: The Blue Velvet of Cairo (<i>Cairo</i>)	38

Imre Barna: Nulla rosa est (<i>The Name of the Rose</i> , dir. Jean-Jacques Annaud)	40
--	----

Andrzej Wajda: My Fate, the Movies (1)	43
Andrzej Wajda's musings on his art were first published in Paris in 1986.	
István Kovács: Permanence and Transcience (<i>Interview with Andrzej Wajda</i>)	49

WE ALSO SAW . . . (Films of the Month)	52
--	----

FROM HERE AND THERE	56
-------------------------------	----

BOOKS

Vince Zalán: Lamplight (On the script by István Szóts)	63
--	----

On the cover: Hanna Schygulla and Günter Lamprecht in Rainer Fassbinder's *Berlin, Alexanderplatz*

Hamu és gyémánt
Bézlótek Andrzej Wajda könyvéből
a 11. oldalon

A **HUNGAROTON**

hanglemezejánlata

MÜLLER PÉTER
–TOLCSVAY LÁSZLÓ–
BRÓDY JÁNOS: DR. HERZ

*A musical dalai dupla lemezes albumon,
többek között Dunai Tamás,
Psota Irén, Koltai János,
Hüvösvölgyi Ildikó, Szerednyey Béla,
Cseke Péter, Bajza Viktória
és Gyabronka József előadásában.*

SLPX 1409697.